

ОЦІНКА РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ
ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. В умовах нестабільності функціонування та розвитку соціально-економічних відносин особливої актуальності набуває проблема забезпечення високого рівня життя населення, нейтралізація негативних явищ та загроз у соціально-трудо-вій сфері, підвищення соціальних стандартів. Особливої уваги заслуговує вирішення проблем ринку праці, як одного з основних механізмів ефективного відтворення та розвитку трудових ресурсів країни. На жаль, сучасний стан ринку праці характеризується посиленням кризових явищ, зокрема високим рівнем безробіття та тіньової зайнятості, зростанням обсягів трудової міграції, в тому числі висококваліфікованої робочої сили, зниженням рівня доходів населення та якості життя, поширенням бідності. З метою вирішення наявних проблем доцільним є формування ефективного механізму забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України на основі комплексної оцінки ключових показників та проведення постійного моніторингу стану соціально-трудо-вих відносин в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам національної, економічної та соціальної безпеки приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Особливої уваги заслуговують наукові напрацювання зарубіжних дослідників Р. Джексона, К. Девіса, П. Пірсона, Д. Хакера; вітчизняних вчених-економістів А. Баланди, О. Гетьман, І. Гнибіденка, О. Ілляш, А. Колота, Е. Лібанової, О. Новікової, О. Обервана, В. Скуратівського та інших. Зокрема, у наукових працях вищезазначених авторів здійснено детальний теоретико-методологічний аналіз особливостей соціальної безпеки та охарактеризовані практичні аспекти її забезпечення. Висвітлення основних підходів щодо оцінки рівня соціальної безпеки, зокрема на основі офіційної методики її визначення як складової економічної безпеки Міністерства економіки України, було здійснено в наукових працях М. Зайлик, Т. Завори, А. Колеснікова, О. Мельникової, О. Чепурного. У той же час постає необхідність визначення методичного механізму оцінки рівня соціальної безпеки на ринку праці, як одному з найбільш проблемних аспектів соціально-економічних відносин; а також обґрунтування напрямів забезпечення соціальної безпеки на ринку праці в сучасних умовах.

Метою статті є проведення комплексної рейтингової оцінки рівня соціальної безпеки на ринку праці України, а також визначення напрямів забезпечення безпеки зайнятості в контексті формування соціальної справедливості.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови розвитку економіки формують необхідність забезпечення дієвого механізму соціальної безпеки, що включає в

себе цілий комплекс взаємопов'язаних складових. Вважаємо, що за своєю структурою соціальна безпека держави має включати демографічну, освітню, міграційну складові, безпеку ринку праці, доходів населення, соціального захисту, охорони здоров'я, продовольчу та особисту безпеку. Чільне місце в системі соціальної безпеки посідає безпека ринку праці в контексті забезпечення соціальної справедливості. Поняття соціальної справедливості доцільно трактувати, як врахування та гармонізацію інтересів суб'єктів економічних відносин на принципах добросовісності, взаємоповаги, балансу протиріч у соціальній сфері. Соціальна справедливість є невід'ємною характеристикою правової держави. Особливо гостро проблема соціальної справедливості постає у сфері соціально-трудо-вих відносин, зокрема щодо забезпечення розвитку ринку праці, формування належного рівня життя і добробуту населення. Серед основних ознак сучасного ринку праці – дисбаланс між попитом та пропозицією (трудо-надлишковий ринок праці, що обумовлює високий показник навантаження осіб, які шукають роботу); не-ефективне використання трудового потенціалу, зокрема, на молодіжному ринку праці через відсутність необхідного досвіду роботи у молоді; посилення процесів урбанізації (зростання рівня безробіття більш високими темпами у сільській місцевості, ніж у містах), скорочення кількості зайнятого населення по основним видам економічної діяльності, посилення міграційних тенденцій, в тому числі освітньої міграції [1, с. 46-47].

Узагальнюючи наукові напрацювання провідних науковців та трактування поняття безпеки та її видів у вітчизняному законодавстві, доцільно виділити два підходи до змістового наповнення «соціальної безпеки»: управлінський підхід, що передбачає трактування соціальної безпеки як сукупності управлінських дій для захисту соціальних інтересів; та ситуаційний підхід, що полягає у розумінні соціальної безпеки як стану захищеності соціальних інтересів окремої особи та суспільства в цілому [2, с. 70]. У більшості трактувань соціальна безпека розглядається як захищеність, стійкість до загроз, формування ефективно соціальної політики та якості життя [3, с. 127].

Декларація про державний суверенітет України розглядає соціальну безпеку, як «стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи й суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз» [4, с. 2].

Уперше термін «соціальна безпека» задекларовано у Всесвітній соціальній декларації (1995 р.), яка торкалася соціальних аспектів сталого розвитку, що покликані забезпечити соціальну безпеку у світі [5].

Згідно Концепції національної безпеки України, соціальна безпека є складовою національної безпеки.

На нашу думку, сутність соціальної безпеки доцільно розглядати з урахуванням необхідності забезпечення соціальної справедливості в державі. Таким чином, соціальна безпека являє собою стан захищеності населення від зовнішніх та внутрішніх загроз соціального характеру, що базується на принципах справедливості. Принцип соціальної справедливості в свою чергу включає в себе гармонізацію інтересів суб'єктів соціально-економічних відносин, справедливе формування доходів населення (встановлення рівня заробітної плати, соціальних гарантій тощо в залежності від трудового внеску та інших факторів диференціації оплати праці), забезпечення високого рівня зайнятості та економічної активності населення.

З метою аналізу рівня соціальної безпеки на ринку праці України пропонуємо авторський підхід до проведення комплексної рейтингової оцінки в контексті регіональних показників. Для її проведення було обрано 8 ключових показників ефективності ринку праці України, серед яких: рівень економічної активності, рівень зайнятості населення, рівень економічної активності працездатного населення, рівень зайнятості працездатного населення, рівень безробіття, середньооблікова чисельність працівників, середня заробітна плата, індекс реальної заробітної плати.

Рейтингова оцінка проводилася з метою визначення рейтингової структури регіонів України стосовно основних показників функціонування ринку праці та виявлення наявних проблем. Показники, обрані для аналізу наведені в таблиці.

Таблиця

Показники розвитку ринку праці України, 2018 рік

Область	Рівень ЕАН, %	Рівень зайнятості населення, %	Рівень ЕАН працездатного населення, %	Рівень зайнятості працездатного населення, %	Рівень безробіття, %	Середньо-облікова чисельність, осіб	Середня ЗП, грн	Індекс реальної ЗП, %
Вінницька	63	56,8	73,7	66,2	9,9	266	7 801	115,5
Волинська	55,9	49,5	64,8	57,3	11,4	170	7 324	112,7
Дніпропетровська	63,6	58,6	75,4	69,2	8	775	8 862	115,8
Донецька	58,1	50	69,5	59,5	14	382	9 686	110,2
Житомирська	64,2	57,5	73,7	65,7	10,4	207	7 372	114,5
Закарпатська	60,6	54,5	68,7	61,6	10	162	8 070	112,5
Запорізька	63	56,7	74,5	66,9	9,9	367	8 726	114,8
Івано-Франківська	60,3	55,6	66,9	61,3	7,8	191	7 551	112,5
Київська	62,5	58,5	73,5	68,8	6,3	354	9 097	113,8
Кіровоградська	61,6	54,5	72,5	63,8	11,6	176	7 191	112,5
Луганська	67	56,9	78,8	66,2	15,1	112	7 365	111,9
Львівська	61,1	56,8	70,8	65,9	6,9	474	8 001	112,7
Миколаївська	64,3	58,1	75,5	68	9,6	193	8 160	110,3
Одеська	61,1	57,2	71,7	67	6,4	422	8 011	110,5
Полтавська	62	55,1	73,6	65,2	11,2	301	8 375	115,9
Рівненська	62,8	56,8	69,5	62,4	9,7	175	7 469	111,6
Сумська	64	58,4	74,5	67,6	8,7	202	7 324	110,6
Тернопільська	58,8	52,7	68,2	60,9	10,4	147	6 969	113,7
Харківська	64,9	61,4	76,3	72,1	5,3	562	7 657	110,1
Херсонська	64,1	57,5	76,4	68,5	10,3	158	7 058	109,5
Хмельницька	61	55,9	70,9	64,7	8,4	204	7 346	111,8
Черкаська	63,8	57,7	76,5	69	9,6	217	7 478	111,4
Чернівецька	62,1	57,2	65,4	59,5	7,9	115	6 991	112,7
Чернігівська	64,1	57,3	76,4	68	10,6	184	6 995	111,7
м. Київ	66,8	62,6	74,5	69,5	6,2	1 149	13 542	110,2

Джерело: розраховано автором за даними [6].

Згідно з останніми статистичними даними, найвищий рівень економічної активності має Луганська область, однак це явище спостерігається за рахунок особливостей обчислення показника економічної активності, що враховує чисельність населення, яка критично зменшилася у наслідку військового конфлікту та бойових дій на сході України. На останньому місці за рівнем економічної активності знаходиться Волинська область, що має зростаючі тенденції зменшення числа економічно активних осіб до загальної чисельності населення за рахунок міграції та загальної негативної ситуації на ринку праці. Про це свідчить і рі-

вень зайнятості у Волинській області (49,5%), найнижчий в Україні. За рівнем зайнятості на першій позиції знаходиться м. Київ, що обумовлено сприятливими умовами розвитку ринку праці. Схожі тенденції спостерігаються щодо показників економічної активності та зайнятості працездатного населення. Найнижчий рівень безробіття серед регіонів України слід відзначити у Харківській області, найвищий – у Луганській області. Щодо показника середньооблікової кількості працівників – він є максимальним у м. Київ, та мінімальним у Луганській області. Все це свідчить про вкрай негативні наслідки військового конфлікту

для населення його територій, особливо це проявляється у порівнянні з економічно розвинутими регіонами України (м. Київ, Харківська область тощо).

Дані щодо середньої заробітної плати та індексу реальної заробітної плати є показовими в контексті вивчення стану рівня доходів і життя населення. Так, найвищими показниками середньої заробітної плати характеризується м. Київ (13542 грн), у той же час індекс реальної заробітної плати є значно меншим порівняно з іншими областями. Найнижчий рівень середньої заробітної плати має Тернопільська область (6969 грн), у той же час індекс реальної зарплати тут є дещо вищим. В процесі аналізу індексу реальної зар-

бітної плати було виявлено наявність максимального показника у Полтавській області (115,9%), мінімального – у Херсонській області (109,5%).

Все це свідчить про наявність проблем у сфері забезпечення належного рівня доходів громадян у регіонах з низькими показниками. В той же час слід зазначити, що окремо взяті цифрові дані не надають повної характеристики стану ринку праці в сучасних умовах. Саме тому було вирішено провести комплексну рейтингову оцінку ключових показників ефективності ринку праці України.

З метою визначення рівня рейтингу кожної серед досліджуваних областей було використано формулу:

$$R_i = \sqrt[n]{\sum_{j=1}^n (1 - X_{ij})^2} = \sqrt{(1 - X_{1j})^2 + (1 - X_{2j})^2 + (1 - X_{3j})^2 + \dots + (1 - X_{nj})^2}, \quad (1)$$

де R_i – рейтингова оцінка для i -ї області;

X_{ij} – стандартизовані j -показники по i -й області, що аналізується.

У даному випадку найвищий рейтинг має та область, значення R_i якого є мінімальним, тобто області ранжуються в порядку зменшення рівня рейтингу (рис. 1).

Згідно з проведеним дослідженням, перші позиції в рейтингу належать м. Київ, Харківській та Дніпропетровській областям; на останніх позиціях – Луганська, Донецька та Волинська області, з досить знач-

ним цифровим відривом (для порівняння: м. Київ має значення рейтингового коефіцієнта 0,19; Луганська область – 2,11). Все це свідчить про необхідність формування ефективного механізму забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України, що матиме вираження не лише у покращенні та регіональному вирівнюванні основних показників, а й у зростанні рівня та якості життя населення.

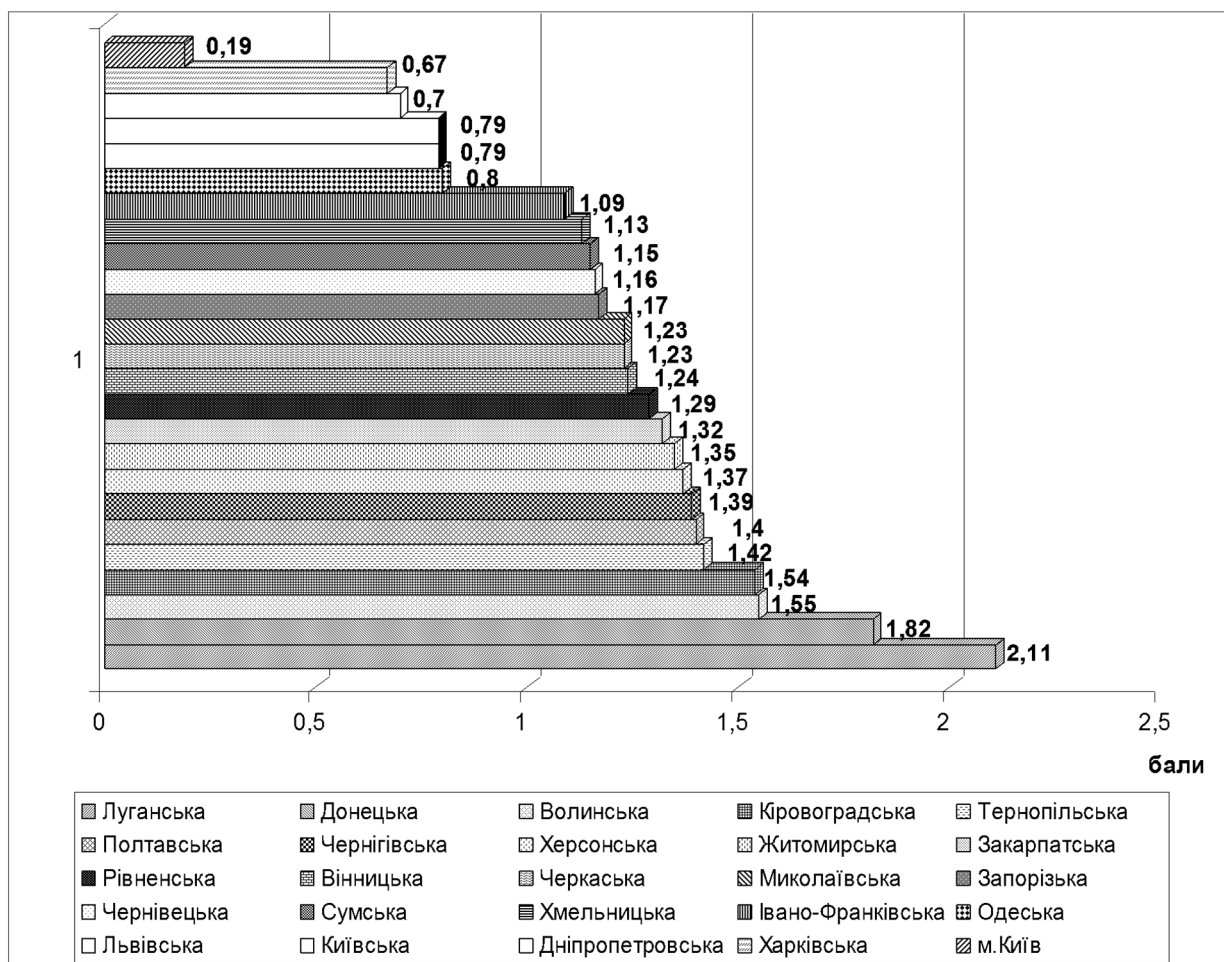

Рис. 1. Результати комплексної рейтингової оцінки рівня соціальної безпеки на ринку праці України, 2018 рік

Джерело: розробка автора.

Таким чином, серед основних заходів щодо вирішення наявних проблем слід визначити:

– забезпечення взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг за рахунок стимулювання роботодавців до співпраці з вищими навчальними закладами та формування системи спільних заходів з метою підготовки висококваліфікованих фахівців та їх подальшого працевлаштування;

– впровадження практики фінансового заохочення підприємств на прийняття молодих фахівців – випускників навчальних закладів (надання дотацій); податкові пільги для підприємств, що приймають на роботу молодь;

– розвиток нестандартних та інноваційних форм зайнятості (досвід Данії та Нідерландів щодо поєднання гнучкості ринку праці з нестандартними формами зайнятості з метою вирішення проблеми безробіття);

– інформаційна допомога щодо заснування і ведення бізнесу, навчання внутрішньо переміщених осіб, їх перепідготовка та підвищення кваліфікації;

– підвищення соціальних стандартів, реформування пенсійної системи та вдосконалення механізму соціального захисту, особливо соціально-вразливих верств населення;

– моніторинг і контроль рівня бідності та рівня доходів населення.

Висновки. З урахуванням кризової ситуації на ринку праці необхідним в сучасних умовах є побудова ефективного механізму забезпечення соціальної безпеки, що сприятиме захисту соціальних інтересів усіх верств населення, встановлення принципу справедливості, зокрема у сфері оплати праці та зайнятості, вирішення проблемних явищ безробіття та структурних диспропорцій попиту і пропозиції робочої сили. За результатами комплексної рейтингової оцінки, проведеної у регіональному контексті, було визначено лідерів рейтингу (м. Київ, Харківська та Дніпропетровська області) та проблемні регіони, що мають низькі показники розвитку ринку праці (Луганська, Донецька, Волинська області). З метою покращення ситуації та нейтралізації регіональних диспропорцій необхідним є формування ефективної державної політики на ринку праці, що передбачатиме такі напрями розвитку ринку праці, як: встановлення взаємозв'язку ринку праці та ринку освітніх послуг; розвиток молодіжної зайнятості шляхом підтримки підприємств, які працевлаштовують молодь; розвиток самозайнятості та інноваційних форм зайнятості тощо. Лише комплексна державна політика, що враховуватиме не лише прямі, а й опосередковані фактори впливу на ринок праці, надасть

можливість покращити стан зайнятості та рівня добробуту населення України.

Список використаних джерел

1. Гетьман О.О. Інноваційний механізм регулювання ринку праці: монографія. Дніпропетровськ, УМСФ, 2016. 328 с. (С.46-47).

2. Горин В. Соціальні гарантії в системі соціальної безпеки держави: теоретико-методологічний аспект. *Світ фінансів*. 2013. №2. С.69-79.

3. Зінченко О.І., Хімченко А.М. Щодо сутності поняття «соціально-економічна безпека». URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/912-1845-1-SM%20(1).pdf.

4. Декларація про державний суверенітет України. Відомості Верховної Ради України. 1996. С. 2.

5. Коленда Н.В. Соціальна безпека населення та її складові. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer30/776.pdf>.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Reference

1. Hetman O.O. (2016). Innovatsiyni mekhanizm reguliuvannya rynku pratsi [Innovative mechanism of labor market regulation]. Dnipro, UMSF [in Ukrainian].

2. Horyn V. (2013). Sotsialni harantii v systemi sotsialnoi bezpeky derzhavy: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Social guarantees in the state social security system: theoretical and methodological aspect]. *Svit finansiv*, 2, pp. 69-79 [in Ukrainian].

3. Zinchenko, O.I. Shchodo sutnosti poniattia «sotsialno-ekonomichna bezpeka» [On the essence of the concept of "socio-economic security"]. Retrieved from file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/912-1845-1-SM%20(1).pdf [in Ukrainian].

4. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukraine (1996). Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy [Declaration of State Sovereignty of Ukraine]. Kyiv, Information of the Verkhovna Rada [in Ukrainian].

5. Kolenda N.V. Sotsialna bezpeka naseleennia ta yii skladovi [Social security of the population and its components]. Retrieved from <http://www.sworld.com.ua/konfer30/776.pdf> [in Ukrainian].

6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.12.2019

Прийнято до друку 19.12.2019

Формат цитування:

Бондаревська К. В. Оцінка рівня соціальної безпеки на ринку праці України та напрями її забезпечення. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2 (37). С. 101-104. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2\(37\).101-104](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).101-104)

Bondarevska K. V. (2019). Evaluation of social security level on the labor market of ukraine and directions of its implementation. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (37), pp. 101-104. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2\(37\).101-104](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).101-104)